

'COMMANDEUR VERGELEKEN MET BOER'

een misdrijf tegen de etiquette in 1578

door Ad Otten

Het zijn vaak kleine voorvallen die verhoudingen schetsen en inzicht geven in het leven van het gewone volk. De details van lokale geschiedenissen zijn onmisbaar geworden wanneer men onderzoek wil doen naar gewoonten, gebruiken en ook misbruiken van leefgemeenschappen. Terwijl vroeger de professionele historicus minachtend neerkeek op de lokale geschiedschrijver is die laatste nu geworden tot de bron bij uitstek voor de onontbeerlijke getuigenverklaringen van het leven van alledag.

Van oudsher heeft het gewone volk onderdanig het hoofd gebogen in het bijzijn van de Soevereine Heren. Zo'n Heer moest je ook zeker niet tegenspreken, daar kwam alleen maar ellende van. De 'kleine man' kende er voorbeelden genoeg van. Toen in 1645 een voerman op de heide door de Gemertse commandeur naar de weg werd gevraagd en toen hij de adellijke heer vertelde dat hij helemaal verkeerd reed en daarbij vergat zijn hoed af te zetten, toen gaf de hoogwelgeboren Heer zijn gevolg het bevel de voerman flink af te ranselen: Dat moest hem leren hoe zich te gedragen als een Heer hem iets vroeg (1).

Het is een voorval dat getuigt van het enorme standsverschil dat er bestond tussen de rijken en machtigen aan de ene kant en de armen en het gewone volk aan de andere kant. Uit alle tijden zijn dit soort voorvallen op te diepen. Ze laten zien dat een handje vol macht niet zelden heel wat zwaarder telde dan een zak vol 'rechten van de mens'.

Hierna volgt nog zo'n curieus verhaal van een 'misdrijf' tegen de regels der etiquette. Het is een verhaal dat is geba-

seerd op een viertal zestiende eeuwse akten uit de Gemertse schepenprotokollen (2).

Op 30 juni 1578 moest Lenart Rutten bij Heer Goyart van Ahr, de commandeur van Gemert, op het matje komen. Eén der diena- ren van de commandeur had geconstateerd dat op het veld van de Duitse Orde in het Molenbroek "veele heesterkens geploeken ende uitgestoocken waaren". De reden dat Lenart Rutten bij de commandeur geroepen werd zat hem in het feit dat de ver- miste heesters waren aangetroffen geplant-en-al in het veld dat Lenarts eigendom was. Lenart Rutten was nou niet direct de eerste de beste in het Gemert van die dagen. Hij was nota bene door de commandeur aangesteld als schepen van Gemert en als leenman van de Duitse Orde beboerde hij één van de grote- re hoeves op de Doonheide.

Twee schepenen waren als getuigen opgeroepen om aanwezig te zijn bij het verhoor dat de commandeur van zins was Lenart af te nemen. Verontwaardigd wees Lenart alle hem ten laste gelegde onterende zaken van de hand. Hij wist van niks. En dat zijn zoon of een ander lid van zijn gezin hier iets mee uitstaande gehad zou kunnen hebben ook dat kon Lenart niet geloven. "Voor mijnen soon, mijn gesin ende mijselffs, pre- senteer ick mijnen eedt ende set daarvoor te pande mijn lijf, siel, goet ende bloet", zo verweerde hij zich.

Heer Goyart van Ahr vond het maar "vreempt ende niet wijsse- lick" van Lenart om zijn hele hebben en houden en zijn lijf en leden te pand te stellen voor anderen: "een vroom man sou- de soo lichtelick niet sweeren", zo zei hij, "want het moet iemants van uwen volck sijn, off daartoe gehuurt!"

Maar Lenart gaf het niet af, hij nam de verantwoording voor "sijn volck" omdat hij ze hield voor "soo vroom als den com- mandeur met sijn volck". Met deze uitspraak begaf hij zich op glad ijs. Hij, Lenart Rutten van de Doonhei, een Gemertse boer, verdacht van diefstal, zo vroom als de commandeur? Het was ongehoord!

Na een ingesteld onderzoek werd na een week al Lenart Rutten onschuldig bevonden aan het hem ten laste gelegde. Lenart stond er op dat hij officieel dus op papier in ere werd her- steld. Op 8 juli 1578 werd een en ander in een schepenakte vastgelegd en daarbij werden hem ook "alle woorden inden voor- gaanden" vergeven en kwijtgescholden. Toch was daarmee de kwestie nog niet uit de wereld. Ook niet nadat op 2 mei 1580 commandeur van Ahr ten overstaan van Gemertse schepenen nog

eens bevestigde dat Lenart "totten heesteren geen schuld en hadde".

Nu waren het de familieleden van de commandeur die zich in hun eer voelden aangetast. En dat waren heel belangrijke familieleden als de vaandrig van Grave, de Heren van Helmond, én ook landcommandeur Ruischenbergh was een bloedverwant. En met name de vaandrig van Grave vond dat Goyart van Ahr maar met zich liet sollen door die Gemertse boer die het zich permitteerde zich te stellen op gelijke hoogte als een Heer van hoge adel. Dat moest en zou bestraft worden. Jacob van Einhouts, de schout van Aarlebeek, kwam bemiddelen in het dreigende conflict. Lenart Rutten werd geadviseerd maar gauw eieren voor zijn geld te kiezen wilde hij niet met zijn gezin uit Gemert verbannen worden: "Ghij hebt onsen Heere den Commandeur sijnder eere te naa gesproocken toen gij seidet dat gij u soo goet kendet als hij ende dat hem niet en staat

te lijden naademaal(=omdat) hij een Ordens Heer is ende den landcommandeur sijnen cozijn(=neef) ende wil alsoo bij gheenem boer of keerl geleecken sijn".

Uiteindelijk zwichtte Lenart voor de op hem uitgeoefende **aan-**drang. Was men wellicht bang dat de vaandrig van Grave aan het hoofd van een soldatenbende wraak zou komen nemen op de Doonhei? In dat geval zullen ook de Gemertse ingezetenen wel **aan-**gedrongen hebben bij Lenart om toch maar het hoofd te buigen. Het was in de tijd van de tachtigjarige oorlog en het Brabantse land had enorm veel te lijden van muitende en plunderende legerbenden. Hoe het ook zij, Lenart besloot te 'accorderen'. Hij beloofde zijnen Heer als smartegeld zeventig guldens te betalen om daarvoor een paard te kopen en hij zou tevens naar de gewoonte van die tijd de wijn betalen waarmee die koop beklonken zou worden. En met gebogen hoofd heeft Lenart op laten tekenen in de Gemertse protokollen dat hij, alhoewel onschuldig aan het hem aanvankelijk ten laste gelegde, niet vermocht op te staan tegen zijn Heer, 'in desen turbulen tijd'.

Den Heer kreeg wat hem 'rechtens' toe kwam. Hij was per definitie vromer dan welke boer of kerel ook. En zeker in roerige tijden mocht daar niet aan getwijfeld worden. Punt uit!

BRONNEN:

1. Ad Otten, Hoed af voor de commandeur, Gemerts Heem Jrg.23,1981,nr.3.
2. Rijksarchief 's-Hertogenbosch, Gemert R110 folio's 150,150v,151 en 160v.

